

Jože Hudales
TRGOVINA V ŠALEŠKI DOLINI V 19.
IN PRVI POLOVICI 20. STOLETJA

Trgovina Rajster v šoštanju v 30-ih letih

Prvi podatki o trgovini v Šaleški dolini so iz srednjega veka, ko sta oba trga v dolini, Šoštanj in Velenje, dobila pravico do semenjskih dni. Večji del, če že ne kar vse trgovanje, je tedaj namreč potekalo prav na sejmi. Vendar so prvi sejmi pri nas najbrž nastali v Škalah, sedežu prafare, ki je obsegala velik del današnje občine Velenje, še preden sta Šoštanj in Velenje dobila trške pravice. Prvi sejmi so se namreč še pred nastankom trgov in mest razvili v pomembnejših župnijah ob proščenjih. Šoštanj je po navedbah iz leta 1599 imel "že od davnih časov" letne sejme na svečnico (2. februarja), na Ahacijevo 22. junija in na nedeljo pred Martinovim (nedelja

pred 11. novembrom). Izrecno šoštanjske sejme navaja spet listina cesarja Franca I., ki je 14. decembra Šoštanjčanom dovolil štiri letne živinske sejme, poleg prej omenjenih še na velikonočni torek, na Marjetino 12. julija in na Mihaelovo, medtem ko se sejma na svečnico in na Martinov ne omenjata več. Listina tudi navaja, da je Šoštanj imel pravico tudi do tedenskega sejma v četrtek.^{11/}

SEJMI V ŠALEŠKI DOLINI

Šoštanj je torej s štirimi letnimi sejmi spadal med pomembnejša trgovska središča na Štajerskem. Najbolj znani so bili šoštanjski živinski sejmi, zlasti goveji. V sedemdesetih letih 19. stoletja je šoštanjsko sejmišče polnila pitana in plemenska živina iz Belih Vod, Zavodenj, Raven, Skornega in Šentvida. Sem so poleg lokalnih obrtnikov in trgovcev prihajali tudi potujoči obrtniki, ki so obhodili vse večje sejme v bližnji in daljni okolici; lončarji iz Vojnika in Zadrecke doline, klobučarji iz Braslovč, kramarji iz Mozirja, usnjarji itd.^{12/}

Sčasoma je gravitacijsko območje letnih sejmov pričelo upadati, saj je pravico do letnega sejma kasneje imel že vsak trg ali celo večji kraj. V 19. stoletju, ko je sejme pospeševala štajerska deželna oblast, da bi tako vzpodbudila gospodarski razvoj sejmskih krajev in njihove okolice, je tudi število letnih sejmov v vsakem kraju naraščalo. Tudi v Šaleški dolini se je v 19. stoletju starim sejmskim krajem Šoštanju, Velenju in Škalam pridružil še Šentilj. Povečevalo se je tudi število sejmov; Velenje je v tem času imelo pravico do treh sejmov: za 1. maj, na križev ponedeljek (pred vnebohodom - 40 dni

^{11/} F. Hribenik: *Mesto Šoštanj*, tipkopis v Muzeju Velenje, str. 9-10; F. Kovačič: *Gradi-vo za krajevne kronike, Šoštanj*, ČZN I. 10, Maribor 1913, str. 47.

^{12/} J. Vošnjak: *Moj rojstni kraj*, Slovan, Ljubljana 1904.

po veliki noči) in 24. avgusta. Šentilj pa je v prejšnem stoletju imel dva sejma: na ponedeljek po tihi nedelji (dva tedna pred veliko nočjo) in 4 avgusta. V 19. stoletju pa so zamrli tedenski sejmi v Šoštanju in jih je šele v začetku tega stoletja ponovno uvajala tedanja občinska oblast.^{13/}

V primerjavi z nekaterimi sejmi v najbližjih okoliških trgih in mestih se je število večjih letnih sejmov v Šaleški dolini gibalo takole:

KRAJ	leta 1866	leta 1880	leta 1900	leta 1910	leta 1930	leta 1940
Šoštanj	4	6	6	6	6	6
Velenje	3	3	4	6	6	6
Šentilj	-	2	3	3	3	3
Šmartno ob Paki	-	-	-	-	2	2
Skupaj:	7	11	13	15	17	17
Celje	6	7	7	7	10	11
Slovenj Gradec	6	7	7	7	9	9
Mozirje	5	7	7	7	7	7

Prva svetovna vojna je sejmarjenje prekinila, po vojni pa so se sejmi spet živahno razmahnili in mnogi kraji so pod vtisom konjunktura in lahkega zaslužka prosili za nove sejme. Tako so že v prvih letih tega stoletja Šoštanjčani dobili pravico za dva nova sejma: na predpustni četrtek in na ponedeljek pred Katarino (25. novembra). Tudi v dvajsetih letih so v Šoštanju prosili za nove letne sejme. Prav tako so za pravico do letnih sejmov prosili mnogi kraji, ki poprej teh pravic niso imeli, med njimi

^{13/} F. Kovačič: n.d., str. 47; A. Sorel: Razvoj in upadanje sejmov na širšem celjskem območju, ČZN, leto XII n.v., zv. I, Maribor 1976, str. 159; Koledar Mohorjeve družbe za leta 1866, 1880, 1900, 1910, 1930 1940/

Rečica ob Paki. Velenje si je večje število letnih sejmov zagotovilo že pred tem. Leta 1901 je namreč tedanje "županstvo trga Velenje" naznanilo, da je dobilo dovoljenje za dva nova živinska sejma, ki sta bila na prvi četrtek po pepelnici in 18. julija.

Poleg že omenjenih je bila v dolini v dvajsetih letih tega stoletja še vrsta manjših, kramarskih sejmov. V Škalah so bili v tem času sejmi na jožefovo, veliko noč in na jurjevo. Najbolj obiskan je bil že od nekdaj sejem na jožefovo, 19. marca.

Skupaj je torej število sejmskih dni v Šaleški dolini preseglo dvajset, vendar pa je, podobno kot v Savinjski dolini, bilo sejmov manj kot v trgih med Savinjo in Sotlo. Tam so trgi imeli obsežno hribovito zaledje in slabše prometne zveze. Boljše prometne zveze so torej v Šaleški dolini omogočile še druge načine trgovine in že zavirale sejmsko trgovino. Še bolj pa je sejmarstvo zavrnila svetovna gospodarska kriza v tridesetih letih našega stoletja, saj je pomanjkanje denarja in velika trgovina onemogočala to vrsto potrošnje.^{/4/}

TRGOVINE V ŠALEŠKI DOLINI DO LETA 1945

Že prvi podatki o trgovcih (in gotovo tudi o trgovskih lokalih) kažejo presentljivo dobro razvito mrežo trgovin. Ohranjeni so na seznamu šoštanjskih obrtnikov iz leta 1788 in navajajo v Šoštanju kar pet trgovcev med 33 obrtniki. Za Šoštanj, katerega prebivalstvo je šele dobrih trideset let kasneje (1822) preseglo število 400 in je tedaj imel le 78 hiš, je to prav gotovo veliko.

Iz istega vira je znano, da je bila v prvi polovici 19. stoletja največja in "daleč naokrog sloveča" trgovina

^{/4/} glej op. 3; Terenski zapiski Muzej Velenje (odslej TZ), Arlič Franjo, 1989.

šoštanjškega trgovca Samonika. Stala je na gornjem koncu šoštanjškega trga, blago pa je Samonik sam dvakrat letno nabavljal v Gradcu in na Dunaju. ^{15/}

V drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja se število trgovin ni močno povečalo. Leta 1886 je kot trgovec omenjen kasnejši usnjarski industrialec Ivan Vošnjak. V letu 1903 pa nemški turistični vodnik po Šoštanju navede 6 trgovin, poleg tega pa še 3 mesarije, 3 pekarnice, slaščičarno, prekajevalnico in 3 trafike. V letu 1905 oz. 1906 so za Šoštanj navedene trgovine z železnino Ivana Hleba, trgovini z mešanim blagom Antona Kocuvana in Vinka Vokana ter trgovini z gostilno "Zupanc in Zagode" ter trgovina Ivana Kopušarja. ^{16/}

Za Velenje poznamo prve podatke o trgovini iz prve polovice 19. stoletja. Prvi, po imenu znani velenjski trgovci, so bili Pergerji, ki so trgovali v majhni hiši na mestu kasnejše "Gollove hiše" (danes Stari trg 11 in 13). Po njegovi smrti je hiša prešla v last Johana Golla, ki je del prostorov oddajal v najem za trgovino vse do leta 1945. V drugi polovici 19. stoletja sta tam trgovala trgovca Grasel in Justin.

Druga trgovina iz tega časa je bila v današnji Merxovi trgovini (Stari trg 26). Takrat je stala tam majhna trgovinica "pri Majercu". Hišo je nato kupil Josip Mahan iz Celovca, ki se leta 1886 še omenja kot trgovec in gostilničar iz Velenja. Trgovino je močno povečal in hišo prezidal v enonadstropno. Lastnik te trgovine je bil kasneje še Lager iz Prevalj in nato Josip Skaza. Ta je dal v začetku 20. stoletja trgovino v najem Antonu Valenčaku,

^{15/} F. Hribnik: n.d., str. 21; C. Schmutz: *Historische Topographisches Lexikon von Steyermark*, III bd., Graz 1822, str. 509.

^{16/} *Führer durch Schönstein, Šoštanj 1903*, str. 4; *Kažipot skozi Šoštanj*, izdalo šoštanjско olupševalno društvo 1903; *Trgovski in obrtniški kažipot po slovenskem Štajerskem*, Celje 1905, str. 360-68.

ki je imel poleg še svojo hišo z gostilno.

Poleg teh dveh starejših trgovin se v drugi polovici 19. stoletja v Velenju omenjata še dve večji trgovini: "Pri Vrbanu", nekdanja kmečki hiši, je tedaj nastala velika trgovina z mešanim blagom in železnino (Stari trg 22 - današnja Železnina), ki jo je v preteklem stoletju prezidal Karl Tischler, ter trgovina z mešanim blagom "Pri Falentu" (Stari trg 17 - današnja pekarna).

V letu 1876 je bil kot velenjski trgovec omenjen tudi Gašper Skaza. Poleg teh trgovin je bilo najbrž tudi v tem času v Velenju nekaj branjarij, kakršna je bila npr. na današnji Ljubljanski cesti 2, kjer so prodajali le sladkor, čokolado in predvsem južno sadje. Ulica je dobila ravno zaradi te branjarije ime "Pomarančgasa". V Velenju sta bili v začetku stoletja tudi dve mesnici in dve pekarni.^{17/}

Drugje v dolini imamo za leto 1905 podatke še o naslednjih trgovinah z mešanim blagom: v Škalah trgovina, ki jo je imel v najemu Ivan Senica, v Družmirju Ivan Gregorevčič in v Šaleku trgovina Matevža Koruna.^{18/}

Velik razmah je trgovanje v dolini doživelo v 20. stoletju. Kmalu po letu 1918 se je število trgovin v dolini povzpelo nad 40. V Šoštanju, ki je leta 1931 imel le 1735 prebivalcev, lahko naštejemo kar 14 trgovcev in tri branjevce. Poleg tega je bilo v šoštanjski okolici še precej podeželskih trgovin: po dve v Družmirju (Čok in Gruber) in v Zavodnjah (Ročnik, pri Hrvatu), po ena pa v Topolšici (Menhart), Gaberkah (Lomšek), Šentflorjanu (Senica) in v Penku.

V Velenju, ki je v letu 1931 štelo 648 prebivalcev, število trgovin ni tako močno naraslo; poleg že navedenih štirih

^{17/} Hudales, Stropnik: *Mlinškovo berilo, Šaleški razgledi* 7, str. 254-257; J. Hudales: *Velenjska kronika, Velenje* 1984, str. 14.

^{18/} *Trgovski in obrtniški kažipot po slovenskem Štajerskem, Celje* 1905, str. 361-68.

trgovin, ki so jih v tem času posedovali ali imeli v najemu Anton Valenčak, Richard Tischler, Jože Kovačič (pri Gollu), Demšič in Lempleve branjarije, so se na novo pojavile v Velenju še trgovine z mešanim blagom Stan-ka Blatnika in Valentina Demšarja ter manjši trgovini Dragarja in Edvarda Raka. V Velenju sto bile med obe- ma vojnoma še dve trafiki, tri mesarije in tri pekarnе.

V neposredni bližini Velenja so bile: tri trgovine v Pesju (Detiček, Marn in Pleteršek), po dve trgovini z mešanim blagom v Škalah (pri Brlizgu in v cerkveni hiši - Demšar, Znoj in Silovšek), v Šentilju (Pirh, Triglav) in v Stari vasi (Blatnik, Kvartič), po ena pa pri rudniku (konzum), v Selu (Pavlinč), Šaleku (Melanšek), Hrastovcu (Vovk) in Vinski gori (Podpečan).^{19/}

Po doslej navednih podatkih lahko sestavimo neke vrste statistično tabelo razvoja oz. rasti števila trgovin in bran-jarij v Šaleški dolini od leta 1788 do začetka 2. svetovne vojne:

KRAJ	1788	OKR. 1840	OKR. 1880	1905	OKR. 1930
Šoštanj	5	5	5	6 + 3	14 + 3
Velenje		2	4	4 + 1	8 + 1
ostali kraji				3	22
skupaj	5	7	9	10 + 4	44 + 4

Ta statistični pregled trgovin in branjarij bo nedvomno mogoče precej popraviti in razširiti s podatki iz različnih kasnejših statističnih virov za kraje v Šaleški dolini, ki še niso obdelani oz. dostopni, in pregledom arhivov v Gradu, predvsem pa z njimi razvoj trgovine nadrobnoje do-kumentirati.

^{19/}J. Hudales: Šoštanjka kronika, v *Prispevki k zgodovini Šaleške doline, Šaleški razgle-di* 2, str. 20; J. Hudales: Velenjska kronika, Velenje 1984, str. 15-16; N. Mihelec: Trgovine in gostilne v Velenju do leta 1941, tipkopis v Muzeju Velenje, str. 2.

Prve podatke o načinih trgovanja v Šaleški dolini, sicer dokaj skromne, imamo že iz prve polovice 19. stoletja o dveh velikih trgovcih iz Velenja in Šoštanja. Za Velenje nam je F. Mlinšek ohranil ustno izročilo o domiselnem trgovcu Pergerju, ki je znal svojim kupcem prodati celo "škratelje".

Nekoliko bolj resen je Vošnjakov spomin na šoštanjskega trgovca Samonika iz približno istega časa: "Bil je trgovec od pete do temena, zveden pri naklupovanju blaga, od ranega jutra don večera v trgovini in takšen prodajalec, da ni spustil kupca, dokler mu ni natvezel kolikor mogoče blaga." Zanimiv je tudi opis Samonikove trgovine: "Trgovina je bila, kakor še zdaj po trgih in mestecih, mešana, v eni polovici trgovine manufakturno blago vsake vrste, za moške in ženske obleke, v drugem koncu kolonijalno blago. Spomladi in jeseni se je Samonik sam peljal na Gradec in na Dunaj, in ker je imel gotov denar s seboj, je dobival blago dosti ceneje ko drugi, pri katerih so morale tovarne čakati na plačilo. Potem so šli vozniki v Celje po večje in manjše zaboje, napolnjene s suknom, platnom in mnogovrstno robo za ženske. To vam je bilo delo, ko smo spravljali blago iz zabojev, Samonik pa je z računi v roki pazil, ali je vse došlo, kakor je bil nakupil. Na listkih, ki so viseli pri vsakem kosu, je zapisoval, koliko njega stane in zraven najnižjo ceno, pod katero nismo smeli prodajati. To pa ni bilo zapisano v številkah, katere bi vsak lahko bral, ampak v črkah, katere so bile samo nam znane."^{10/}

Zanimivo je, da podatki o trgovcih med obema vojnama poudarjajo podobne lastnosti trgovcev in celo enak

^{10/} J. Hudales, *I. Stropnik: Mlinškovo Berilo, Šaleški razgledi* 7, str. 55; J. Vošnjak: *Navzgor - navzdol, Slovenske večernice*, 62 zv., Celovec 1909, str. 103.

sistem t. i. dvojne cene, ki je bila na blagu napisana v črkah, ki jih je vsak trgovec določil z drugačno šifro; velenjski trgovec Valenčak npr. s šifro:

P R E V I D N O S T

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Tudi odnos do kupca se ni spremenil. Velenjski trgovec Kovačič je npr. svojim vajencem in pomočnikom "vbijal v glavo, da besede "nimamo!" v svoji trgovini ne sme slišati. "Do kupca smo morali biti vedno zelo prijazni in ustrezljivi. Če kakšnega blaga trenutno res nismo imeli, je Kovačič pogosto sam posegl vmes, kupcu dejal da ima blago v skladišču, in ga zapletel v pomenek, mene pa je poslal k Tišlerju ali Valenčaku, da sem potrebno blago kupil. Dobro je znal tudi oceniti vsakega kupca, njegove osebne in socialne razmere itd. Govoril nam je, da bir-manski boter ali npr. bodoča nevesta ne sme oditi iz trgovine, ne da bi jima prodali več kot sta v resnici namerala kupiti. Borili smo se za vsako stranko posebej." ^{/11/}

Socialni položaj oz. status trgovcev v Šaleški dolini je bil v 19. stoletju vsekakor mnogo boljši kot kasneje. O tem pričajo podatki o obeh prej omenjenih trgovcih - Pergerju in Samoniku. Oba sta v Velenju oz. Šoštanju opravljala tudi službo poštnega mojstra, kar je bil znak posebnega ugleda in hkrati tudi vir dobrih zaslužkov. Tudi Mlinškovi podatki o dozidavah oz. gradnjah hiš trgovcev to potrjujejo. Vendar pa je že Josip Vošnjak za čas okoli leta 1870 zapisal, da "od Šoštanjčanov bi se trgovec tačas ne mogel preživeti, kamoli obogateti. Najboljši kupovalci so bili kmetje in kmetice". ^{/12/}

V času med obema vojnama je bilo trgovin že toliko, da vsi trgovci niso mogli več uspevati. Ob skoraj petde-

/11/ Nada Mihelec: n.d., str. 7; TZ, Krof! Miha, r. 1926, Velenje 8.10.1991.

/12/ J. Vošnjak: Navzgor - navzdol, Slovenske večernice, 62 zv., Celovec 1909, str. 104.

setih trgovinah in skromnem zaledju (število prebivalcev na območju današnje občine Velenje je leta 1931 komaj preseglo število 14.000) je prišlo na eno trgovino povprečno manj kot 300 prebivalcev. Med trgovci je torej vladala huda konkurenca in večina trgovcev je lahko le životarila. Le po dve trgovini v Šoštanju (Senica in Šumer) in Velenju (Tischler in Valenčak) so omogočale njihovim lastnikom blaginjo. Vendar so tudi oni potrebovali dodatne vire zaslužka iz svojih posesti, in trgovine z lesom, hmeljem ali z "deželnimi pridelki". ^{/13/}

Najemniki in lastniki mnogih drugih trgovin so se vsakih nekaj let zamenjali, ker konkurenčnega boja niso vzdržali. Tudi njihove majhne trgovine so bile založene le z najnujnejšim blagom: moko, kvasom, petrolejem, najcenejšimi vrstami tekstila, nekaj železnine in najnujnejšimi gospodinjskimi potrebščinami. Znan je primer iz Šoštanja, kjer je eden izmed manjših trgovcev imel na policah naložene predvsem prazne škatle, s katerih je vajenka vsak teden morala pobrisati prah. Blago, ki so ga njegove stalne stranke, predvsem tovarniški delavci v Šoštanju, kupovali na kredit, pa je vsak dan sproti nabavljal na kredit pri večjem trgovcu v Šoštanju. Za izboljšanje zaslužka so njegove vajenke vsak dan po okolici Šoštanja prodajala kvas, sam pa je zbiral in prodajal odpadno železo in steklo. ^{/14/}

Tudi oprema manjših trgovin je bila skromna. Ko je eden izmed šaleških trgovcev leta 1934 prevzel trgovino pri Brlizgu v Škalah, je bila ta po njegovem pripovedovanju "čisto zapufana". Ohranjen zapisnik med drugim omenja le naslednji inventar trgovine: "prodajalna miza, lesene police z odprtimi in zaprtimi predali, leseni zaboji s predali in pokrovi. Petrolej je v lesenem, s pločevino

^{/13/} J. Hudales: *Velenjska kronika*,

^{/14/} TZ, Vrbič Olga, r. 1923, Velenje 11. oktober 1991.

obitem zaboju s slabim pokrovom, ena namizna navadna tehtnica in ena decimalna do 100 kg z uteži".^{/15/}

Položaj večine trgovcev se je še poslabšal zaradi gospodarske krize, ki se je že v letu 1927 v dolini pokazala najprej kot "hmeljska kriza", saj so cene hmelja tedaj padle s 100 din na 3 din za kg hmelja. V letu 1930 se je svetovna gospodarska kriza odražala tudi v lesni trgovini, ki je dajala največji zaslužek najbogatejšim meščanom in tržanom v Velenju in Šoštanju. Ob istočasni krizi v rudarstvu in drugih industrijskih panogah je kupna moč prebivalstva močno padla, kar je seveda neposredno vplivalo na prodajo v trgovinah. Šele po letih 1936 in 1937 si je gospodarstvo opomoglo, plače so nekoliko zrasle, vendar trgovina ni ponovno vzcvetela. Vzrok je bil tokrat v veliki druginji, ki se je začela zaradi potrošniške mrzlice.

Velenjska šolska kronika navaja, da je v letu 1939 zavladala močna vojna psihoza, razvijalo se je špekulantsstvo, ljudje pa so nabavljali živila v večjih količinah, tako da so se npr. tkanine, usnje, kolonijalno blago in mlevski izdelki podražili tudi za 200%. Leta 1940 so zato začeli uvajati racionirano preskrbo - živilske karte za moko, kasneje pa še za nekatere druge proizvode.

Kljub temu je bila založenost trgovin še vedno dobra, vendar le do prihoda Nemcev aprila 1941. Ti so v nekaj dneh popolnoma izpraznili trgovine. Deloma so blago pokupili, deloma pa so ga postavljeni nemški komisarji zaplenili in odpeljali. Uvedli so strogo racionirano preskrbo za vse izdelke, tako da proste prodaje skoraj ni bilo. Nekatere trgovine so tedaj prenehale delati, druge pa so ostale skoraj prazne. In take so ostale celo desetletje, do srede petdesetih let.^{/16/}

^{/15/} TZ, Silovšek Jože, *Velenje* 1989.

^{/16/} *Velenjska šolska kronika, od leta 1927 do 1940.*

Deloma lahko splošne trende v trgovini ponazorim tudi s podatki iz t.i. "dolžne knjige" trgovca Šumerja iz Šoštanja, ki je spadal med "velike" šoštanjske trgovce. Nakupi "na puf" so bili tedaj prevladujoč način potrošnje in so po dokaj realnih ocenah predstavljali tudi do 90% in več celotnega prometa v trgovini. Sistem je bil zasnovan na t.i. stalnih strankah, ki so večino svojih potreb zadovoljevale pri enem trgovcu, ki jim je zato nudil nakup "na knjigo". Izdatke so kupci poračunavali ponavadi mesečno, za nazaj. Na ta način so kupovali očitno vsi tedanji družbeni sloji, saj med petindvajsetimi stalnimi strankami trgovine Šumer najdemo kmeta iz Belih vod, dve šoštanjski zdravniški družini, orožniškega podnarednika, šoštanjskega policaja, mestne proletarske družine in šoštanjskega žagarskega podjetnika, skoraj že industrialca itd.

Pregled plačil in dolgov kupcev - Šoštanj 1938/39

1938	plačila	dolgovi	saldo	st.kup
julij	6368	10313	-3945	20
avgust	7876	8311	-435	19
september	9385	7028	2357	20
oktober	8865	8956	-91	23
november	9351	8330	1021	21
december	9490	7146	2344	22
skupaj	52388	7146	45242	20.8
1939				
januar	9673	7495	2178	23
februar	8300	8437	-137	23
marec	6037	10288	-4251	23
april	7867	10072	-2205	23
maj	8679	9784	-1105	23
junij	7915	8971	-1056	23
julij	7783	9684	-1901	23
avgust	9458	8808	650	22
september	9071	8672	399	25
oktober	7172	9188	-2016	22
november	6446	7806	-1360	20
december	2458	3527	-1069	20
skupaj	90859	3527	87332	22.5

Gotovinski promet oz. vplačila Šumerjevih stalnih strank so bila dokaj skromna in so v povprečju dosegala med 8000 in 9000 din mesečno. Žal druge knjige ali morebitna druga finančna dokumentacija niso ohranjeni, zato primerjave s prejšnimi leti in morebitna sezonska nihanja v nakupih niso ugotovljena. Prav tako na osnovi teh podatkov težko sklepamo, kolikšen je bil potreben mesečni obratni kapital trgovine za nakup blaga in za druge obratovalne stroške, vendar se omenjeni mesečni dohodki trgovine zdijo nekoliko nizki. Predstavljajo npr. le nekaj več kot deset delavskih zaslužkov, šest učiteljskih plač itd. Ob verjetni predpostavki, da so stalne stranke prispevale po 90% vsega plačilnega prometa trgovine, sodimo, da kaj več dobička kot za čisto enostavno reprodukcijo trgovina v letih 1938 in 1939 ni dajala.

Še več, ohranjeni podatki v letu 1939 kažejo opazne tendence upadanja, ki je gotovo povezano upadanjem kupne moči prebivalstva. Sicer pa to kaže tudi tendenca naraščanja dolgov kupcev, ki mesečnega nakupa niso zmogli več redno poravnati. V letu 1939 je namreč skupni dolg skoraj vsak mesec presegal vsoto mesečnih plačil. Podobno zadolženost večine prebivalcev so po ustnih virih poznali v prav vseh trgovinah v dolini. Ob tem navedimo še preglednico mesečnih plačil in mesečnega dolga nekaterih individualnih kupcev trgovine Šumer, ki jih navajam po poklicih oz. socialnem položaju:

1938	tov.delavec		dentist		vdova učit.		policaaj	
MES.	+	-	+	-	+	-	+	-
7	400	507	789		400	244	800	2122
8	300	319	562		600	212	700	1472
9	300	372	484		400	325	550	1413
10	600	505	435		400	390	550	1400
11	600	462	350		300	401	400	1489
12	600	491	320		350	406	500	1460

1939	tov. delavec		dentist		vdova učit.		polica j	
MES.	+	-	+	-	+	-	+	-
1	600	457	338		600	173	550	1433
2	400	687	272		300	149	600	1472
3	300	726	440		300	430	450	1411
4		866	395		300	616	500	1388
5	300	916	414		300	747	460	1351
6	300	1084	300		300	1111	500	1425
7		1320	436		300	1146	500	1370
8		1350	345		300	1377	500	1352
9	300	1066	681		300	1347	400	1424
10	300	988	599		300	1359	600	1358
11	350	956	438		300	1343		

Dolgovi šibkejših socialnih slojev so torej v zadnjih letih pred II. svetovno vojno naraščali in očitno je bil položaj nekaterih stalnih Šumerjevih strank že brezupen, saj s svojimi mesečnimi dohodki oz. pologi v trgovini niso mogli zadržati naraščanja dolga. Nekateri trgovci so socialno stisko in dolgove svojih strank brezvestno izkoristili in jih na različne načine spravili na boben, sami pa so na poceni način pridobili njihova posestva ali druge nepremičnine. Vendar je treba povedati, da so bili taki primeri redki in jih poznamo le iz Sela pri Šaleku in Pesja.^{17/}

BLAGO, CENE IN KUPCI

Podatkov o založenosti s trgovskim blagom je do obdobja med obema vojnama zelo malo. Izpis vseh kupljenih artiklov za leto 1924 v Zavodnjah in leto 1938 v Šoštanju pokaže, da so leta 1927 v Zavodnjah kupci zahtevali le 54 različnih vrst blaga, desetletje kasneje v Šoštanju pa okrog 130 vrst blaga. Ponudba se je seveda močno prilagajala potrebam, zato lahko sodimo, da je bila razmera zelo ozka in ni mnogo presegala omenjenih števil.

^{17/} *Dožnja knjiga Ivana Šumerja; ohranjena je le knjiga št. 31, ki vsebuje pregled nakupov in plačil Šumerjevih stalnih strank od julija 1938 do novembra 1939;*

Zlasti pri socialno šibkejših slojih je mesečni nakup obsegal le osnovna živila: moko, kvas, sol, sladkor in kavne nadomestke, nakup prave kave pa je bil že redkost, saj je tedaj kilogram stal okrog 60 din. Iz spominskih virov navajamo, da je npr. štiričlanska družina mesečno potrebovala 28 kg moke, 1 kg soli, liter bučnega olja, 2 l petroleja ter zavitek sladne kave Franck ali Cikorija ter zavitek Kneippa. Primer tipičnega mesečnega nakupa delavske družine s tremi otroki iz Šoštanja, ki smo ga rekonstruirali po dolžni knjigi trgovca Ivana Šumerja, to potrjuje:

mesečni nakup delavske družine julija 1938

blago	kol.	cena
cilinder za petrolejko	1	2.25
glavnik	1	4.00
ječmen	2	7.00
koruza	8	13.05
kvas		3.00
lepilo		4.70
moka	27.5	129.05
olje namizno	1	18.00
petrolej	1	7.00
radion	1	5.50
riž	2	19.00
seme		13.00
sladkor-kristal	7.5	106.00
špirit	3	4.50
vezalke		6.50
vžigalice	6	6.00
SKUPAJ		348.55

Mnogo večjo raznolikost kaže mesečni nakup družine šoštanjskega zobozdravnika, čeprav je tudi v njihovi mesečni košarici kar 85 % denarja namenjeno nakupu živil. Vendar je opazna veliko večja raznovrstnost nakupljenih živil, saj so poleg moke nakupovali še riž, testenine, limone, čaj, špinačo itd.

mesečni nakup družine zobozdravnika avgusta 1938

blago	kol.	cena
bencin	2	11.00
čaj		4.00
čebula		23.00
kava - Franck	1	7.00
kava - Kathreine	1	8.00
kava - kneipp	2	14.00
kis	1	7.00
krema Elida		19.70
kvas		8.25
limona	12	12.00
makaroni	1.5	13.50
moka	12	42.30
moka koruzna	1	4.00
moka ržena	1	3.25
muholovec		3.75
olje	10.5	198.50
olje bučno	1.5	20.50
pekatete		7.00
persil		6.00
riž	4	36.00
rozine	0.25	3.50
sladkor v prahu	1.5	24.00
sol	2	5.40
špinača		1.00
špirit	6	8.50
vanili		4.00
vezalke		2.25
vibraplast		4.00
vžigalice	3	15.00
zdrob pšenični	5	6.00
zdrob - koruzni	3	3.60
vanili in razno		9.25
SKUPAJ		543.75

Primerjava obeh mesečnih nakupov pokaže, kljub veliki razliki med obema, vendarle neke vrste potrošniško skromnost, če jo gledamo z današnjimi očmi, ko je raznovrstnost nakupov mnogokrat večja.

Potrebam in okusu bolj imovitega srednjega meščanskega sloja so seveda lahko ustrezali le večji trgovci,

med katere je Šumer vsekakor spadal. Vendar pa tabela dokazuje, da so najbogatejši šoštanjski meščani in velenjski tržani v domačih trgovinah opravljali le nujne dnevne nakupe, po večjih nakupih, zlasti pri nakupih tekstila in drugih bolj luksuznih izdelkov, pa so odhajali v Celje, Maribor, Ljubljano itd.

Podrobnejših podatkov, zlasti spomniskih, o vrstah in zalogah različnega blaga, cenah, položaju vajencev, pomočnikov itd. je zbranih še veliko, vendar navedeni podatki zadostujejo za prikaz položaja trgovin in trgovske dejavnosti v Šaleški dolini v prejšnjem in prvi polovici našega stoletja. Po nekaterih izjemah v 19. stoletju je očitno, da trgovci tik pred II. vojno niso predstavljali tipičnega bogatega višjega sloja. Večina med njimi se je komajda lahko uvrstila v nižji srednji razred. V primerjavi s svojimi kmečkimi ali trškimi sosedi so sicer živeli bolje, ni jim zmanjkovalo moke za kruh in še česa, vendar pa se tu razlikovanje v splošni skromnosti, skorajda revščini, tudi konča.

Gotovo je prav zaradi svojega skromnega socialnega položaja večina šaleških trgovcev bolje razumela položaj svojih sotržanov in someščanov, ki so se v splošni draginji in pomanjkanju zadolževali. Večina je svojim strankam ne glede na dolg še vedno prodajala na up, čeprav so vedeli, da bodo do svojega denarja le težko prišli. Prav redki so tudi spominski podatki o grabežljivosti in posebni neusmiljenosti posameznih trgovcev (razen prej navedenih izjem iz Pesja in Sela), mnogo več pa je podatkov o njihovi poštenosti, predvsem pa profesionalnem in korektnem odnosu do strank.

Kakorkoli že, trgovci si kot družbeni sloj po koncu vojne prav gotovo niso zaslužili oznake "največjih sovražnikov delavskega razreda" in zapiranja, izseljevanja ali pa vsaj zaplembe trgovine in vsega blaga, ki je doletela skorajda vse med njimi; tudi tiste, ki so bili pred vojno prepričani komunisti in so komunističnemu gibanju pomagali z vsemi silami.